

Духовність як у змістовлення професійної діяльності соціального працівника

Вивчаючи природу та форми прояву духовності, з'ясовано, що цей загальнокультурний феномен є однією з головних характеристик українського народу, її виховним ідеалом. Стверджується, що в сучасному суспільстві проблема формування системи духовних цінностей є пріоритетною, позаяк існує потреба в побудові гуманітарно спрямованої держави та соціуму. Тому соціальний працівник, який працює у сфері «людина-людина», повинен усвідомлювати важливість ціннісно-етичної сфери своєї діяльності, адже духовність є домінантою у формуванні його високого рівня професійної майстерності.

Ключові слова: духовність, професійна майстерність, спеціаліст соціальної роботи, культура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Цілком слушною є думка про те, що за певних обставин суспільні форми можуть існувати самостійно й навіть зазнавати позитивних змін незалежно від змін духовного рівня людей. Та, у підсумку, їхній прогрес усе ж таки значною мірою залежить від духовної зрілості людей, які беруть у цьому участь. «Нехай до певних меж можна вдосконалювати форму будівлі при одному й тому ж матеріалі, – справедливо зазначав С. Франк, – усе ж, урешті-решт, якість будівлі залежить від якості матеріалу, і з гнилого чи нетривкого матеріалу не можна звести висотної та гарної будівлі. Колись суспільна реформа видавалася нам не такою легкою, порівняно з поліпшенням морального стану людей» [8, с. 19]. Отже, зміни форм суспільного життя – справа надзвичайно складна й важка, і глибинна причина цього – непридатність свідомості людського ресурсу. Наприклад, реальний соціалізм намагався анулювати суб'єктивність українців, їхню духовність. І якщо за цих умов український народ зберігся як нація, то це було можливим лише тому, що категорично відкинуто запропоновані комуністами моральні нововведення. Цілком очевидно те, що саме висока духовність українців, сформована впродовж століть із превалюючою в ній християнською аксіологією, уберегла народ від асиміляції та моральної деградації. Тому, будуючи нову державу й суспільство, інтелігенція, яка працює в соціальній сфері, повинна розвивати цю особливість нашої національної культури.

Мета роботи – обґрунтування та висвітлення проблеми світоглядної зрілості й моральності людей, українців, які сьогодні переживають радикальні зміни в державі та суспільстві. Особливо важливе це питання для юної особистості, котра обрала собі фах соціального працівника. **Завдання статті** – розкрити особливості феномену духовності, з'ясувати основні чинники його психологічного та соціального прояву.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Кожен дослідник намагається охарактеризувати феномен духовності, виходячи із власного бачення й розуміння. Для М. Когана духовність – цілісність психічної діяльності людини, інші, зокрема Ю. Буртін, В. Ксенофонов, пов'язують її зі світом людських емоцій, відчуттів; В. Федотова, В. Кемеров – із творенням свідомості тощо. Про духовність (світську та релігійну) як якісну характеристику свідомості людини й народу писали сучасні українські науковці: М. Братасюк, С. Кримський, А. Колодний, С. Здюрук, Б. Лобовик, Л. Филипович, В. Шевченко¹, П. Яроцький, С. Ярмусь. Питання значення духовності в практиці соціального працівника досліджували А. Фурман, О. Гуменюк, О. Моршакіна та ін.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналізуючи поняття «духовність», можемо стверджувати, що цей загальнокультурний феномен супроводжував людину впродовж її цивілізаційного розвитку, однак розмежування з тілесною сутністю людини відбулося в рамках античної філософії. Від Платона й до М. Бердяєва духовність – це формування ідеалу, до якого прагнула людина у власному розвитку, орієнтація на вищі, абсолютні цінності.

«Духовність, – стверджував С. Кримський, – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній світ, завдяки якому реалізується собітототожність людини, її жорстокої залежності перед змінюваними обставинами» [4, с. 47]. Духовність передбачає не просто орієнтацію на загальнолюдські цінності, а й здатність будувати своє життя відповідно до них. Людина як цілісна істота, як образ і подоба Божа, повинна змінювати й одухотворювати своє довкілля, активно сприяючи втіленню в ньому вищих духовних цінностей – Добра, Любові, Істини, Краси [3, с. 54]. Поняття духовності тісно переплетене з поняттям моральності та цінностей, які є основою вибору людиною інтересів, цілей, засобів й умов діяльності, способів її реалізації та сенсу. Згідно з С. Ярмусем, основа духовності народу – його світогляд, вироблена система переконань або ж віра в певну систему цінностей [10].

Велика кількість тлумачень духовного не випадкова. Видатний мислитель Б. Паскаль називав цю сферу «логікою людського серця». Цей об'єкт не можна ототожнити з чимось видимим, чуттєвим, матеріальним. Він не підлягає таким же вимірам, обрахуванню, оцінкам, як речі із зовнішньопредметного світу, хоча, як і перші, реально існує, а тому входить до складу об'єктивної емпіричної дійсності (світу). Те, що ми називаємо явищами духовного життя, дане нам у досвіді з не меншою безпосередністю, ніж предмети та явища матеріального світу. Виходячи з розуміння духовності людини як здатності переживати, чи то розумом, почуттями й волею, чи то дійсне, минуле та майбутнє як сучасне, можна визначити соціальну сутність духовності, однак її природа є синтезом соціального й біологічного, має історичний характер і постає як своєрідне продовження еволюції живого до рівня людського². Духовність, індивідуальний дух являє собою відповідальне визнання та слідування вищим узірцям сукупної людської культури, переживання моральних норм співжиття як внутрішнього «категоричного імперативу», засвоєння вищих цінностей родового буття людини як своїх власних.

Маючи певний життєвий досвід, кожен із нас може навести безліч прикладів, коли було б легше подолати матеріальні нестатки чи розв'язати ті чи інші проблеми матеріального життя, аніж пережити погорду, хизування якоїсь людини. Водночас небагато знайдеться й таких, хто заперечуватиме, що доброчинність і доброзичливість є не менш важливим опертям у житті, ніж матеріальні достатки. Особливого впливу внутрішнього життя зазнають антропологічні потреби, – самоактуалізації чи самореалізації, – задовольняючи які, людина якнайповніше виявляє себе, своє Я. Тобто самоформує духовність – священне начало в людині (К. Юнг), життя душі в предметному світі (С. Франк) і здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особи (С. Кримський). Дух – самосвідомість людини як суб'єкта пізнання, волі та дії. Духовність – якісна характеристика свідомості людини, а також її вчинки та життя загалом. Ядром духовності є уява про моральний ідеал і способи його досягнення. У структурному плані доцільно виокремити три складники духовності: естетизм – орієнтація на естетичні цінності життя; етизм – тяжіння до певної парадигми поведінки; теоретизм – апеляція до теоретичних аргументів у житті. В аксіологічному плані традиційно складниками духовності є Істина, Добро й Краса. Досягнення духовності – головне завдання людини в житті, тому науковці вважають, що досягнення духовності є поступовою актуалізацією людиною її суб'єктних якостей [5, с. 85].

На противагу бездуховності – утрати людиною її суб'єктних якостей і перетворення останньої в простий об'єкт, духовність – це те, що надає людині неповторної унікальності серед усього живого. До того ж ця визначальна властивість є не зовнішньо сформованим феноменом, а надбанням активності, творчості людини як «діяльної цілісності», самоспрямованої на задоволення своїх внутрішніх потреб. «Духовність, що виходить із глибини душі і є силою, яка створює і підтримує особистість в людині...» [4, с. 215]. Ігнорування духовних цінностей як культурних надбань, заперечення духовних основ буття призводить до ущербності людської душі, убиває духовність особи, призводячи до деспотизму відчаю й страху. А з утратою почуття реальності людина, на думку М. Бердяєва, може стати жертвою масових психозів, нездатною до самопошуку втрачених духовних основ, завжди готовою задовольнитися псевдоцінностями [1, с. 17]. Тому таке важливе проникнення в чуттєво-емоційну, інтелектуально-вольову, тобто внутрішню сферу особи, зокрема і в її прояви, що лежать за межею очевидного усвідомлення. Примітно, що філософська антропологія має справу не просто з фактом людини як об'єкта наукового пізнання (біологічного, психологічного чи соціального), а з фактом людини як суб'єкта найвищої самосвідомості, себто із фактом надприродним. Вона, за словами М. Бердяєва, «...розпізнає природу людини як образ і подобу абсолютного буття, як мікрокосму, як верховний центр буття і проливає світло на таємничу двоїстість природи людини» [1, с. 21].

² Див., наприклад, підручник «Сучасна соціальна філософія» / В. Андрущенко, М. Михальченко. – К. : Генеза, 1996. – 352 с. – С. 287.

Наше сьогодення проходить у технократичному світі, у секуляризованому суспільстві та інтенсивному інформаційному полі. Людині доводиться розв'язувати різноманітні проблеми, боротися з наркоманією, пияцтвом, злочинністю, моральною деградацією споживацько налаштованого соціуму. Моральне вдосконалення людини як найважливіше завдання сучасності вимагає, передусім, об'єднання зусиль віруючих і невіруючих у своїх зразках форми задоволення духовних потреб у суспільстві, адже релігійна етика, яка ґрунтується на вірі в Бога, і світська (безрелігійна) етика, що основана на принципах світського гуманізму, не перебувають в антагоністичній суперечності [3, с. 59]. Цінності визначаються як позитивна чи негативна значимість об'єктів навколишнього світу для людини, класу, нації, суспільства в цілому, що характеризуються не властивостями самими по собі, а їх залученістю до сфери життєдіяльності суспільства, інтересів і потреб, соціальних відносин; критерії та способи оцінювання цієї значимості виражаються в моральних принципах, нормах, ідеалах, установках, цілях.

Вагомий вплив на формування системи цінностей та відповідній етиці соціальної роботи справили праці видатних психологів К. Юнга, Є. Фромма, А. Адлера³. К. Юнг зазначав, що на цінності фокусуються почуття. Цінності можуть уключати погляди на те, що є гарним і що є поганим, що є правильним і що є неправильним, які протиставлені намаганням мислення діяти відповідно до логічних критеріїв. Почуття ставить запитання: «Наскільки це є цінним?»

Особистість виробляє власну життєву мету, використовуючи її як орієнтир, – так вважав А. Адлер. На неї впливають особистісний досвід, цінності, нахили, особистісні якості людини. Життєві орієнтири визначають напрям і кінцеву мету діяльності особистості, дають змогу сторонньому спостерігачу пояснити конкретні аспекти мислення індивіда й поведінки з погляду цих цілей. А. Адлер указував, що риси особистості не є вродженими – вони виробляються незмінними як інтегральні частини цільової орієнтації людини. Наприклад, той, хто прагне до зверхності в стосунках з іншими за рахунок особистої влади, формує в собі різні, необхідні для досягнення цієї мети властивості, такі як честолюбство, заздрість, недовіра. Ключ до поведінки людини – у прихованих цілях, якими вона керується. За А. Адлером, формування життєвої мети, життєвого стилю й схеми аперцепції є творчим актом. Творча сила індивіда організує та спрямовує його реакцію на навколишній світ. Учений вважав, що особистість – це і картина, і художник одночасно, і вона не є безвільним пішаком у руках зовнішніх сил, а сама формує себе. Почуття спільності, із яким людина сприймає справи інших осіб, не просто заради досягнення власних цілей, але з цікавості до них, становить основу соціального інтересу. Будь-яка цінність людини визначається її ставленням до ближнього й тією частиною праці, яка необхідна для спільного життя. Завдяки своїй праці для інших людей, індивід стає важливою ланкою у великому ланцюгу, що єднає суспільство, пошкодження якого може призвести до порушень у суспільному житті. А. Адлер розглядав три важливі завдання, які стоять перед людиною: роботу, дружбу й кохання.

Прихильники біхевіоризму вважали такі категорії, як свобода, автономна людина, гідність і творчість, надуманими поясненнями поведінки людини. На думку Б. Скінера, натхненні заклики до спасіння світу, бажання людей бути благородними, толерантними, сповненими віри, готовими приймати правду, прагнути до вищих ідеалів, не відчуючи почуття ненависті до тих, хто перешкоджає цьому, повинні бути підкріплені конкретними діями й розумінням того, для чого вони можуть бути використані.

Систему цінностей Е. Фромм розглядав як останню екзистенційну потребу особистості. Він писав, що особистість потребує певної маршрутною карти, системи поглядів і цінностей, що допомагають їй орієнтуватись у цьому світі, діяти цілеспрямовано й послідовно. Система цінностей дає змогу організувати велику кількість стимулів і подразників, із якими індивід стикається протягом життя. Кожна людина має власну філософію, тобто внутрішньовпорядковану систему поглядів на світ, яка сприймається як життєва основа. Отже, якщо будь-які явища та події не вписуються в рамки цієї системи, то вони трактуються як ненормальні, нерозумні; якщо ж навпаки – уписуються, то розглядаються як прояв здорового глузду.

У кожного народу, кожної культури формуються власні, унікальні уявлення про людину, її життя, прагнення, світогляд тощо. Однак є те, що слугує об'єднуювальним началом для більшості культур, – це певні етичні норми які сформувалися на ґрунті загальнолюдських цінностей, в основі яких – ставлення до людини, індивіда, особистості [9, с. 157].

³ Див. підручник за ред. Є. І. Холостової «Теория социальной работы». – М. : Юристъ, 1999. – 334 с. – С. 127.

Із 1990-х рр. дослідження духовності відбувається за такими основними напрямками: перший – предметом якого є духовність, витлумачена по-богословськи, як досконалість віри в надприродні сили; другий – у контексті котрого духовність постає як спосіб самобудови особи в межах культурного світу через самовизначення й самоспрямування особи, що передбачає не лише знання, але й почуття, осмислення дійсності, здатність до співпереживання; третій – у якому духовність розглядається як багатомірний соціально-історичний феномен, специфічність виявів якого зумовлена своєрідністю всесвітньої історії як поліцентричного утворення.

Соціальні працівники як професійна група повинні бути не лише поінформованими про систему духовних цінностей, а й бути їх носіями. Адже фахові норми цієї професії сформовані на таких цінностях: прагнення до переваги індивіда перед суспільством, дотримання конфіденційності у взаєминах із клієнтами, повага до індивідуальних і групових відмінностей та гідне їх оцінювання. Професіонал повинен відокремлювати особисті почуття й потреби від професійних відносин, мати готовність передавати знання та вміння іншим, прагнути до високих стандартів особистої й професійної етики.

Майбутній соціальний працівник, незважаючи на готовність діяти від імені свого підлеглого, підтримує його бажання до розвитку, здатності допомагати собі самому. Як гармонійно розвинута особистість, він понад усе цінує соціальну справедливість, економічне, фізичне та розумове благополуччя всіх членів соціуму, водночас усвідомлює, що будь-які соціальні зміни мали б відповідати соціально пізнаним потребам. Незмінними компонентами соціальної роботи є:

1. Цінності матеріальної культури суспільства як образне втілення менталітету нації й прагнення суспільства здійснити моральний, розумовий, екологічний, трудовий, економічний, естетичний та фізичний розвиток особистості.

2. Духовні цінності, що визначають соціальну активність і творчість у ставленні особистості до культури суспільства й кожного її носія. Такими цінностями є свобода, братерство, праця, гуманність, солідарність, готовність особистості пожертвувати своїми благами заради благополуччя рідних, добробуту сім'ї, розквіту нації, що вважається критерієм соціальної вихованості особистості [6, с. 78].

Майбутній соціальний працівник повинен усвідомлювати, що цінності визначаються як позитивна чи негативна значимість об'єктів навколишнього світу для людини, класу, нації, суспільства в цілому, що характеризуються не властивостями самими по собі, а їх залученістю до сфери життєдіяльності суспільства, інтересів та потреб, соціальних відносин; критерії й способи оцінювання цієї значимості виражаються в моральних принципах, нормах, ідеалах, установках, цілях.

Високою духовністю як основою практики соціального працівника продиктований документ «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», прийнятий у липні 1994 р. в Коломбо (Шрі-Ланка) на загальних зборах Міжнародної федерації соціальних працівників. Він складається з двох частин: «Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи» і «Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників», у яких проголошуються етичні принципи й стандарти соціальних працівників стосовно клієнтів і колег [7, с. 121]. Отож, кожна людина унікальна, потребує підходу до себе з позицій моралі; має право на свободу в задоволенні своїх власних потреб, не зачіпаючи права інших, і зобов'язана робити свій внесок у підвищення добробуту суспільства. Останнє, незалежно від форми правління, покликане прагнути до забезпечення максимальних благ для своїх членів. Соціальні працівники повинні бути прихильними до принципів соціальної справедливості, зобов'язані використовувати об'єктивну систему знань, умінь і навичок для надання допомоги окремим людям, групам, громадам та суспільствам у їхньому розвитку, у вирішенні індивідуально-суспільних конфліктів і подоланні їхніх наслідків. Соціальна робота ґрунтується на відмові від дискримінації, здійснюється незалежно від статі, віку, національності, віросповідання, мови, політичних переконань, статевої орієнтації. Вона заснована на принципах захисту й недоторканності клієнтів, уключаючи вимоги дотримувати права на волю вибору та професійну таємницю, право клієнта на компетентне роз'яснення його прав і суті його особистої справи. Тому соціальні працівники оберігають професійну таємницю, навіть якщо це суперечить чинному законодавству. Соціальні службовці повинні співпрацювати зі своїми клієнтами, прагнучи виконати будь-яке завдання, із яким вони стикаються, найкращим способом, із метою задоволення інтересів клієнтів. Особи, котрі використовують послуги соціальних працівників, мають брати найактивнішу участь у розв'язанні власних проблем, повинні бути завжди поінформовані соціальним працівником про цілі й наслідки (ризики та користь) цих спільних дій. Соціальна робота

передбачає звести до мінімуму будь-який примус; у випадках, коли може виникнути потреба розв'язати проблеми однієї групи учасників за рахунок іншої, використання примусу завжди має ґрунтуватися на ретельному розгляді інтересів конфронтуючих груп і на виборі принципів роботи після того, як вислухані обидві сторони. Вона несумісна, прямо чи опосередковано, з підтримкою окремих осіб, груп, політичних сил чи владних структур, що придушують своїх співгромадян, використовують тероризм, катування й інші подібні жорстокі засоби.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Духовний смисл епохи, як і всієї історії людства, не можна зрозуміти поза людиною. «Історія духовного життя людини стоїть могутнім мотивом поза загальними історичними розвитками, духовний тип людини, вимоги, які вона ставить до життя, творчий чин, який виростає з її внутрішнього наказу, є причиною всіх великих історичних змін» [2, с. 7]. Проблема усвідомлення людиною та народом свого місця у світі, сенсу буття стала стрижневою ідеєю епохи. При цьому в українській суспільній свідомості відбуваються вагомні глибинні зміни задля побудови якісно нового соціуму, де пріоритет гуманістичних цінностей з урахуванням індивідуальних ментальних особливостей народу органічно поєднувався б з особливостями технократичної реальності. Про те, що сьогодні існує саме такий суспільний запит, свідчить факт зростання популярності професії соціального працівника. Українська молодь, будучи ініціатором двох революцій – Помаранчевої (2004) та Революції гідності (2013–2014) чітко продемонструвала прихильність до гуманістичних цінностей західноєвропейської культури, намагаючись наповнити духовністю не лише особистий простір, а й суспільство в цілому. Стрімкий розвиток соціальних відносин вимагає реформування державного організму, оскільки нова система моральних норм і цінностей, продемонстрована громадянами Української держави, потребує стратегічного осмислення та поетапного втілення в державний організм на всіх рівнях. Уважаємо, що це питання потребує подальшого ґрунтовного дослідження, адже задекларована соціально Українська держава є сьогодні побажанням, а не дійсністю. Спеціалісти системи соціального захисту в цьому довгоочікуваному перетворенні держави та суспільства мали б «зіграти партію першої скрипки», адже саме соціальні працівники повинні утверджувати в середовищі соціально слабких верств населення почуття захищеності, віри в гуманність, моральність суспільства, частиною якого вони є.

Джерела та література

1. Бердяев Н. Смысл творчества / Н. Бердяев. – Париж : [б. и.], 1910. – 381 с.
2. Колодний А. Релігія в духовному житті українського народу / А. Колодний. – К. : [б. в.], 1994. – 237 с.
3. Колодний А. Релігійна духовність українця / А. Колодний. – Львів : Сполом, 2005. – 375 с.
4. Кримський С. Заклики духовності ХХІ століття / С. Кримський. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2003. – 287 с.
5. Релігія і нація в суспільному житті України і світу / за ред. Л. Филипович. – К. : Наук. думка, 2006. – 285 с.
6. Соціальна робота. Кн. 1 : Актуальні проблеми теорії і практики на межі тисячоліть / за ред. В. П. Андрущенко. – К. : Ін-т вищої освіти АПН України ; Держ. центр соц. служб для молоді УДСССМ, 2001. – 341 с.
7. Тюптя Л. Професія – фахівець із соціальної роботи: витоки, розвиток, вимоги / Л. Тюптя, О. Тюптя. – К. : Вид-во «Університет Україна», 2002. – 129 с.
8. Франк С. Філософія і життя / С. Франк. – СПб. : Изд. Д. Е. Жуковскаго, 1910. – 389 с.
9. Фурман А. Психокультура української ментальності / А. Фурман. – Тернопіль : НДІ МЕВО, 2011. – 168 с.
10. Ярмусь С. Кордоцентризм – підстава української духовності й філософії / С. Ярмусь // Збірник праць ювілейного конгресу у 1000-ліття хрещення Руси-України. – Мюнхен : Укр. вільний ун-т, 1988–1989. – С. 402–415.

References

1. Berdyaev, N. (1910) «*The Meaning of Creativity*», Paris, 381 p.
2. Kolodniy, A. (1994) «*Religion in the spiritual life of the Ukrainian people*», Kyiv, 237 p.
3. Kolodniy, A. (2005) «*Ukrainian religious spirituality*», Lviv : Spolom, 375 p.
4. Krymsky, S. (2003) «*Appeals of spirituality of the XXI century*», Kyiv : Publishing House Kyiv Mohylyan. academy, 287 p.
5. «*Religion and public life of the nation in Ukraine and the world*» (2006), Ed. Fylypovych L., Kyiv: Naukova Dumka, 285 p.
6. «*Social work*», «*Bk. 1: Actual problems of theory and practice at the turn of the millennium*» (2001), Ed. Andryushchenko V. P. – Kyiv : Institute of Higher Education APS Ukraine; State Centre social. Youth Services, 341 p.

7. Tyupitya, L., Tyupitya, A. (2002) «*Job – a specialist in social work: origins, development requirements*», Kyiv : Publishing House «University Ukraine», 129 p.
8. Frank, S. (1910) «*Philosophy of and Life*», St. Petersburg.: Ed. D. E. Zhukovskogo, 389 p.
9. Furman, A. (2011) «*Psycho- Culture of Ukrainian mentality*», Ternopil: SSI MEVO, 168 p.
11. Yarmus, S. (1988–1989) «*Cordocentrism – the basis of Ukrainian spirituality and philosophy*», «*Collection Papers of Jubilee Congress in 1000 anniversary of the baptism of Rusy-Ukraine*», Munich : Ukrainian Free University, Pp. 402–415.

Оксана Рудакевич. Духовность как содержательность профессиональной деятельности социального работника. Проблема формирования системы духовных ценностей в современном украинском обществе является приоритетной, поскольку существует потребность в построении гуманитарно-ориентированного государства и социума. В условиях политического, экономического и социального кризиса будущий социальный работник должен осознавать важность ценностно-этической сферы своей деятельности, доминирование духовности в формировании его высокого уровня профессионализма.

Ключевые слова: духовность, профессиональное мастерство, специалист социальной работы, культура.

Rudakevych Oksana. Spirituality as Means of Giving Content to Professional Activity of a Social Worker. The article examines the nature of the notion «spirituality» and forms of its manifestation in conditions of cardinal and overall changes in society. In the course of the study the author finds out that general cultural phenomenon of spirituality is one of the main characteristics of the Ukrainian nation, its educative ideal. The author affirms that in the modern Ukrainian society the problem of formation of the system of spiritual values is the priority one, as there exists vivid need in formation of humanitarian aimed country and society. In conditions of political, economic and social crisis a future social worker who works in the sphere of «Human–human» should understand the importance of value–ethical sphere of his activity, as spirituality is dominant in the formation of high level of professional mastery of a social work specialist.

Key words: spirituality, professional mastery, social work specialist, culture.

Статтю отримано 25.09.2014 р.